

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА МОДЕЛЬ І ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПОШУК БАЛАНСУ ПОТРЕБ ЕКОНОМІКИ І СОЦІУМУ

Охарактеризовано особливості основних моделей соціальної політики і системи соціального захисту населення як одного з її механізмів країн ЄС. Розглянуто здобутки соціальної політики держав. Проаналізовано зміни в системі розподілу відповідальності за забезпечення соціального захисту населення між суб'єктами соціального партнерства. Акцентовано увагу на загостренні соціально-економічних суперечностей в умовах глобальних трансформацій та на соціальній спрямованості стабілізаційних заходів урядів, що запроваджуються з метою їх зменшення.

Розглянуто принципи, на яких проводиться реформування соціального оподаткування і системи соціального забезпечення. Показано зміни в системі оподаткування в умовах пошуку шляхів фіскальної консолідації, у т. ч. за рахунок підвищення ступеня прогресивності податкової системи і фіскальної ролі непрямих податків, розширення бази оподаткування, зростання податкового навантаження на пасивні доходи.

Досліджено напрямки адаптації європейських моделей соціального захисту населення до глобалізації та наростання кризових явищ в економіці. Окреслено шляхи досягнення балансу між обсягом соціальних функцій держави та рівнем їх фінансового забезпечення.

Ключові слова: соціальна політика; глобалізація; система соціального захисту населення; соціальний демпінг; соціально-економічні протиріччя; соціальне партнерство.

Постановка проблеми. Світ зазнає стрімких змін під впливом глобалізації і фінансово-економічної кризи. У більшості країн виникає конфлікт між соціальними потребами населення та економічними можливостями держави. Впровадження заходів щодо бюджетної економії і підвищення конкурентоспроможності бізнесу загострює соціальні суперечності навіть у розвинутих країнах. Питання щодо того, до якої межі заходи соціальної політики можуть сприяти зростанню економічної ефективності через компенсацію соціальних ризиків, що виникають на життєвому шляху людини, залишається відкритим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти соціальної політики є предметом наукових досліджень Н.Болотіної, Е.Лібанової, О.Палій, С.Сіденко, Б.Дікона, М.Халса, П.Стабса, К.Уно, Д.Копіца та ін. Пошук шляхів оптимізації соціальної політики і системи соціального захисту населення (СЗН) як її складової в умовах нестабільності соціально-економічних систем у світі, що глобалізується, є актуальним.

Мета статті – оцінити соціальну спрямованість стабілізаційних заходів, що запроваджують європейські країни в сучасних умовах, та дослідити шляхи забезпечення балансу між обсягом соціальних функцій держави та рівнем їх фінансового забезпечення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Донедавна вважалося, що в розвинутих країнах, незважаючи на наявність серйозних проблем і наростання в останні роки через ряд напрямів суперечностей та труднощів, в основному досягнуто високої ефективності соціальної політики, стабільного рівня СЗН та його організації. Стійкі та надійні механізми (економічні, соціально-політичні, правові, адміністративні, інформаційні) запобігання та зменшення негативних впливів соціальних ризиків в основному дозволяли пом'якшувати соціальні суперечності, підтримувати рівень життя соціально вразливих верств населення на прийнятному рівні в нестабільному за своєю глибиною природою ринковому середовищі.

Особливості європейських моделей соціальної політики відображено в таблиці 1. Їх зумовлено історичними умовами становлення СЗН як інституту держави; рівнем економічного розвитку країн та його динамікою; ступенем впливу лівих та правих політичних партій; національними і релігійними цінностями; етикою господарської діяльності, перш за все трудової та підприємницької [5, с. 184; 12, с. 21]. Окрім превентивної політики підприємців і держави, вони є також результатом завоювань масових організацій найманих працівників [8]. Вагоме значення має також згода населення фінансувати соціальну політику через сплату податків [13, с. 73–86]. Це зумовлено не лише фіскальним тиском, а й визнанням від

ності держави, потребою громадян у соціальному захисті при настанні ймовірних соціальних ризиків.

Вагоме значення мають ступінь регулювання державою соціально-економічних процесів і суспільні пріоритети. Роль держави вимірюється часткою ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет.

Таблиця 1

Основні моделі соціальної політики країн-членів ЄС¹

Модель, країни	Основні риси моделі
Англосаксонська (ліберальна) (Беверіджа); Великобританія, Ірландія, Швейцарія	Діють механізми ринкової саморегуляції. Домінує приватна власність, принципи ліберальної, протестантської етики. Перерозподіл ВВП через державний бюджет незначний. Державне регулювання економіки і соціальної сфери обмежене. Соціальна допомога адресного характеру відносно незначна за розміром. Соціальна захищеність забезпечується зайнятістю населення, страховими внесками роботодавців і працівників. Системи страхування розвинуті. Розмір страхових виплат переважно невеликий. Забезпечується висока гнучкість ринку праці. Не обмежується самостійність підприємницьких структур у прийнятті рішень щодо реструктуризації виробництва і звільнення працівників. Модель має високу ефективність за економічної стабільності та піднесення. В умовах депресії та кризи соціальні програми скорочуються
Консервативна (корпоративна) (Бісмарка); Австрія, Німеччина, Франція, Бельгія	Заснована на принципах професійної солідарності. Рівень СЗН залежить від тривалості трудової діяльності й соціального страхування. Розмір і термін страхових соціальних виплат залежить від трудового стажу, строку сплати, їх величини та віку працівника. Соціальна підтримка нужденних із державного бюджету є допоміжним механізмом соціального захисту тих, хто внаслідок відсутності/недостатності страхового стажу не отримує страхові соціальні виплати. Широко використовується система перерозподілу національного доходу у формі компенсацій і виплат. Бюджетні соціальні видатки майже дорівнюють страховим внескам працівників
Скандинавська соціал-демократична (солідарна); Швеція, Данія, Фінляндія, Норвегія	Високий рівень СЗН ґрунтується на солідарності суспільства, врахуванні широкого кола соціальних ризиків, розвинутому державному секторі. Держава відіграє провідну роль у створенні безпечного життєвого середовища для всього населення незалежно від його зайнятості та сплати страхових внесків. Вирівнювання доходів населення і висока зайнятість забезпечуються високим ступенем перерозподілу ВВП через держбюджет (у Швеції – 66 %, Данії – 61 %, Фінляндії – 56 %). Трудові відносини регулюються на національному рівні, а не на рівні підприємств або галузей. Це мінімізує рівень безробіття. Страхування на випадок безробіття є добровільним і керується профспілками
Південно-європейська; Іспанія, Греція, Італія, Португалія	Соціальна політика має пасивний характер та орієнтована на компенсацію втрат мінімального доходу окремих верств населення. Рівень СЗН є відносно низьким. Важлива роль у його забезпеченні належить сім'ї та добровільним організаціям

Примітка¹ Постсоціалістичні країни-члени ЄС не представлені окремою групою, оскільки трансформують свої системи в напрямку основних. Системи соціального захисту України, Росії, Білорусі також не виокремлюються.
Джерело: складено за [9; 12, с. 21–30; 15, с. 129–130]

Так у США вона становила 32–33 %; скандинавських країнах – 57 %; Франції, Німеччині – 47–48 %; Росії – 29 % [10, с. 6]. Ступінь її участі впливає на рівень охоплення населення соціальними програмами та їх результативність (табл. 2), а також на обсяг адміністративних витрат на СЗН (табл. 3). Фінансування системи соціального захисту організоване на засадах соціального партнерства (табл. 4). Колективна система СЗН послаблює соціальні ризики і зменшує рівень бідності майже вдвічі. Донедавна розвинуті держави Європи витрачали на СЗН 25–30 % ВВП. Видатки країн, що недавно ввійшли до ЄС, були набагато меншими.

На початку ХХІ ст. більшість країн єврозони мали майже збалансовану систему вигод від формування системи СЗН та розподілу фінансового тягаря у суспільстві [2, с. 46]. Маючи істотну варіативність джерел оподаткування, уряди підтримували високий рівень видатків державних бюджетів. Нестача коштів компенсувалася, як правило, зростанням дефіцитів бюджетів.

Види, обсяг соціальних заходів, масштаби охоплення певних соціально-демографічних груп громадян формуються відповідно до особливостей груп, стану ринку праці, рівня диференціації доходів, величини середньої заробітної плати, що використовується як основа для розрахунків соціальних виплат, обсягів фінансування та розмірів соціальних нормативів (зокрема мінімальних). Так в Австрії, Бельгії, Франції мінімальна зарплата становить 50–57 % середньої; в Іспанії, США, Японії – менше 40 % [3, с. 260].

Таблиця 2

Рівень ризику бідності в країнах ЄС до і після надання соціальних трансфертів у 2000–2013 рр., %¹

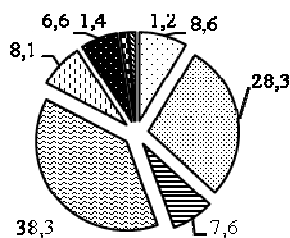
Країна	Рік	До соціальних трансфертів					Після соціальних трансфертів					
		2000	2005	2008	2009	2010	2013	2000	2005	2008	2009	2010
ЄС-27	:	26	25	25	26	26	:	16	17	16	16	17
Європейська зона (17 країн)	:	24	24	24	25	25	:	15	16	16	16	17
Бельгія		23	28	27	27	27	26	13	15	15	15	15
Болгарія		18	17	27	26	27	27	14	14	21	22	21
Німеччина		20	23	24	24	24	24	10	12	15	16	16
Естонія		26	24	25	26	25	25	18	18	20	20	16
Ірландія		31	32	34	38	40	:	20	20	16	15	15
Греція		22	23	23	23	24	28	20	20	20	20	20
Іспанія		22	25	25	25	29	30	18	20	21	20	21
Франція		24	26	24	24	25	24	16	13	13	13	13
Італія		21	23	23	23	23	25	18	19	19	18	18
Латвія		22	26	30	31	29	26	16	19	26	26	21
Угорщина		17	29	30	29	28	27	11	14	12	12	12
Нідерланди		22	22	20	21	21	21	11	11	11	11	10
Австрія		22	24	25	24	24	26	12	12	12	12	12
Польща		30	30	25	24	24	23	16	21	17	17	18
Швеція	:	29	29	27	27	27	27	:	10	12	13	13
Великобританія		29	31	29	30	31	30	19	19	19	17	17
Норвегія		24	28	26	25	27	26	:	11	11	12	11

Примітка¹ у групі ризику рівня бідності (точка відсікання: 60 % медіанного еквівалентного доходу після соціальних трансфертів).

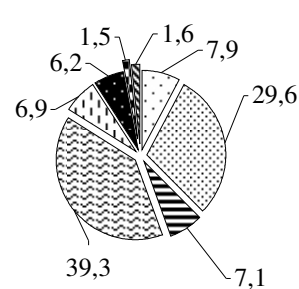
Джерело: складено за [18; 19]

Вони залежать також від моделі соціально-економічної системи, податкової спроможності громадян, розвитку приватного сектору СЗН, демографічної ситуації, ступеня участі держави в перерозподілі коштів на користь нужденних. Наведена на рисунку 1 структура соціальних витрат держав ЄС показує, що майже дві третини їх скеровується на пенсії та охорону здоров'я.

2000 р.

2012 р.

Джерело: складено за [23]

Рис. 1. Структура соціальних витрат країн європейської зони (17 країн) у 2000 та 2012 рр., % загальних виплат

Світова фінансова криза зумовила спад економічної активності, посилила невизначеність розвитку, стимулювала безперервну кризу на глобальних ринках праці, зростання соціальних ризиків у сфері зайнятості. Становлення інноваційної економіки буде посилювати цей процес [6].

Глобалізація, лібералізація міжнародних відносин, поглиблення монополістичних тенденцій на світових ринках за існуючих форм транснаціоналізації капіталу загострює усі суперечності. Нові структурні зрушення супроводжуються посиленням майнової диференціації, «нової бідності», «соціальної виключності», у т. ч. й у розвинутих країнах. В умовах несприятливих демографічних та економічних тенденцій фінансування соціальних зобов'язань держави стає проблематичним.

Активізація циклічності світової економіки, нестабільність на ринку праці, зростання безробіття, демографічні проблеми, дефіцитність державних бюджетів, нарощування суверенних боргів спонукають уряди до рішучих змін [17, с. 3, 6].

У більшості країн ЄС сформувалася тенденція до зниження видатків державного бюджету та збільшення його доходів, у т. ч. за рахунок підвищення ступеня прогресивності податкової системи і фіскальної ролі непрямих податків, розширення бази оподаткування, зростання податкового навантаження на пасивні доходи (роялті, проценти, дивіденди, інвестиційний дохід). З одного боку, зростає фіскальний тиск на бізнес і багаті верстви населення, з іншого – посилюється соціальна справедливість в оподаткуванні. Також відбуваються часті зміни в оподаткуванні у зв'язку з новими викликами і загрозами, що формує сучасна ситуація [14].

Разом з тим, неможливо суттєво підвищити фіскальне навантаження на економіку без негативного впливу на соціально-економічні процеси. Фіскальна консолідація шляхом скорочення бюджетних дефіцитів передбачає також зменшення обсягів фінансування соціальних зобов'язань уряду, перегляд європейської соціальної доктрини [16]. Вважається, що чинні соціальні стандарти перевищують фінансово-економічні можливості держав. виправлення структурних диспропорцій відбувається через зниження величини соціальних стандартів.

Більшість країн обмежує державне регулювання економіки, стимулює приватний сектор через зниження податків, відміну нагляду за цінами та валютного контролю, збільшує пільги компаніям. Також, здійснюючи виважену фіскальну політику, проводить реверсні податкові реформи (знижує або підвищує ставки відрахувань до державних соціальних фондів для роботодавців і найманих працівників). У 2010 р. Швеція зменшила соціальні платежі для самозайнятих і працівників [13, с. 76]. У 2011–2012 рр. у цій країні ставки соціальних платежів для суб'єктів ринку було знижено з 23,43 до 20,92 % [14, с. 48].

Проте більшість країн їх збільшує. У 2011–2012 рр. підвищили ставки соціальних внесків для працівників 13 країн ЄС та 10 країн – для роботодавців [14, с. 47]. Великобританія в оподаткуванні доходів перейшла на прогресивну систему за двома ставками (20 % та 40 %). Додатково запроваджено максимальну ставку податку на доходи фізичних 50 %. Однак у 2013 р. її було знижено до 45 % [14, с. 44]. В Італії впроваджено так званий «податок солідарності», за яким із річного доходу в 90–150 тис. євро сплачуються додаткові 5 %, а понад 150 тис. євро – 10 %. Ставку податку на доходи від інвестицій збільшено з 12,5 до 20 % [7, с. 8].

Таблиця 3

Загальні витрати на соціальний захист населення в країнах ЄС у 1997-2012 рр.

Показник	Рік	Країна														
		Бельгія	Болгарія	Німеччина	Естонія	Греція	Іспанія	Франція	Італія	Латвія	Угорщина	Нідерланди	Австрія	Польща	Швеція	Велика Британія
Загальні витрати на соціальний захист (% до ВВП)	1997	27,1	:	29,1	:	23,3	20,8	30,5	25,0	15,2	:	28,7	28,6	:	32,0	26,4
	2005	27,3	15,1	30,1	12,6	24,9	20,6	31,5	26,3	12,8	21,9	27,9	28,8	19,7	31,1	25,8
	2008	28,3	15,5	28,0	14,9	26,2	22,2	31,3	27,7	12,7	22,9	28,5	28,5	18,6	29,5	25,8
	2009	30,6	17,2	31,5	19,0	28,0	25,4	33,6	29,9	16,9	24,3	31,6	30,7	19,2	32,0	28,6
	2012	30,8	17,4	29,5	15,4	31,2	25,9	34,2	30,3	14,0	21,8	33,3	30,2	18,1	30,5	28,8
у % до загальних витрат на соціальний захист																
- загальні витрати на соціальну допомогу населенню, %	1997	94,0	:	96,4	:	96,4	97,5	95,0	96,6	98,0	:	94,1	97,0	:	98,7	95,8
	2005	95,4	96,6	96,2	98,5	97,3	97,6	94,0	96,2	95,9	98,0	93,3	96,9	97,6	98,1	98,1
	2008	94,3	96,6	96,1	98,8	96,7	97,9	94,9	95,3	98,2	98,1	94,6	97,0	98,2	98,1	96,2
	2009	95,0	96,8	96,0	98,9	97,6	98,0	94,9	95,3	98,7	98,2	94,0	97,2	98,2	98,2	97,2
	2012	95,6	96,9	96,1	99,0	96,0	98,1	94,0	95,7	98,5	99,0	94,5	97,2	97,4	98,1	98,6
- загальні адміністративні витрати, %	1997	3,5	:	3,3	:	3,5	2,2	4,0	2,6	2,0	:	4,6	2,1	:	1,3	3,3
	2005	3,3	2,5	3,5	1,5	2,7	2,2	4,1	2,8	2,2	2,0	5,1	2,2	2,2	1,9	1,9
	2008	3,2	2,5	3,6	1,2	3,3	2,1	4,0	2,7	1,8	1,9	4,2	2,2	1,8	2,0	1,5
	2009	3,1	2,4	3,7	1,1	2,4	2,0	4,3	2,6	1,3	1,8	4,5	2,0	1,7	1,8	1,5
	2012	3,1	2,4	3,4	1,1	4,0	1,9	4,2	2,5	1,5	1,0	4,8	2,0	2,6	1,9	1,4
Загальні витрати соціального захисту на особу, євро (у постійних цінах 2005 р.)	1997	6780	:	7429	:	:	3371	7202	5656	451	:	7693	7451	:	8328	6259
	2005	7908	454	8116	1039	4325	4285	8597	6443	739	1927	8764	8593	1262	10288	7976
	2008	8367	614	8108	1477	4924	4750	9791	6751	993	2096	9787	9030	1427	10443	8204
	2009	8893	667	8758	1627	5179	5236	9228	6982	1059	2070	10465	9426	1516	10656	8593
	2012	8888	696	8862	1496	4485	4852	9483	6884	1029	1790	10703	9464	1506	108855	8466
Витрати на пенсії усіх видів (% до ВВП)	1997	11,6	:	12,8	:	11,7	10,1	13,5	14,9	9,4	:	13,4	14,4	:	12,3	11,5
	2005	11,2	7,6	13,4	5,9	12,2	9,1	13,3	14,6	6,4	9,8	12,5	14,2	12,7	12,2	10,6
	2008	11,4	7,0	12,4	7,1	12,7	9,5	13,4	14,9	6,0	11,0	12,0	14,0	11,6	11,8	11,1
	2009	12,2	8,8	13,3	9,0	13,5	10,4	14,3	16,0	8,4	12,0	12,8	15,0	11,9	12,9	12,1
	2012	12,4	8,5	12,3	7,8	17,5	12,0	15,2	16,6	8,2	9,6	13,4	15,0	11,1	11,9	12,3

Примітка: даних немає

Джерело: складено за [20, 21, 24, 25]

Таблиця 4

Розподіл відповідальності за забезпечення соціального захисту населення між суб'єктами соціального партнерства в країнах ЄС у 1997-2012 рр. (у % до загального обсягу)

Показник	Рік	Країна														
		Бельгія	Болгарія	Німеччина	Естонія	Греція	Іспанія	Франція	Італія	Латвія	Угорщина	Нідерланди	Австрія	Польща	Швеція	Велика Британія
Соціальні відрахування працедавців	1997	46,8	:	37,6	:	37,7	51,6	46,6	51,0	51,8	:	20,6	39,5	:	39,2	26,1
	2005	43,7	42,3	35,1	79,0	35,4	49,4	44,7	41,3	46,3	42,0	33,3	37,9	39,6	40,7	34,8
	2008	42,3	33,9	34,8	79,8	32,7	48,5	42,7	40,3	48,5	38,0	32,4	38,5	41,3	37,8	31,4
	2009	43,0	31,2	33,6	77,8	31,9	43,3	42,8	39,0	41,7	32,9	33,3	37,3	44,6	36,1	31,6
	2010	41,7	30,8	33,0	77,4	31,9	43,2	43,0	38,0	36,4	30,5	33,2	37,1	43,9	37,5	34,3
	2012	41,0	28,9	33,9	79,6	32,0	43,7	41,7	37,5	44,0	37,7	32,3	36,5	44,7	36,2	31,2
Страхові внески найманих працівників	1997	22,1	:	29,2	:	23,2	17,3	26,4	17,2	16,3	:	43,7	27,3	:	7,8	27,7
	2005	22,0	18,6	27,8	0,4	22,9	14,1	20,9	15,1	16,5	15,9	34,5	27,4	22,4	8,8	14,0
	2008	21,1	20,1	28,2	1,0	21,1	13,4	20,5	16,1	16,8	22,2	34,3	27,3	19,2	9,7	12,6
	2009	21,0	18,4	29,0	4,0	20,6	11,9	20,7	15,5	14,2	19,4	32,2	26,6	17,8	9,6	11,9
	2010	20,3	16,1	28,5	2,7	21,1	12,2	20,8	14,9	12,8	19,6	33,0	26,4	17,3	9,4	12,6
	2012	19,7	18,2	29,8	1,2	20,1	12,4	20,2	14,6	18,8	22,7	35,1	26,0	19,4	9,6	12,4
Урядові витрати на соціальний захист	1997	27,3	:	30,3	:	29,6	27,9	23,9	29,8	32,0	:	16,5	32,2	:	46,3	48,0
	2005	32,0	35,9	35,2	20,5	30,6	34,3	30,6	42,0	36,6	34,8	20,0	33,2	21,4	48,3	49,6
	2008	32,0	44,5	35,2	19,1	34,6	36,9	33,7	42,1	34,5	36,8	21,1	32,7	17,5	49,6	47,3
	2009	33,5	48,7	35,5	18,0	38,3	43,8	34,1	43,8	43,2	34,7	24,8	34,3	16,7	52,2	49,4
	2010	35,6	51,3	36,7	19,7	35,6	43,6	34,1	45,5	48,6	37,4	26,0	34,8	18,3	51,2	45,6
	2012	36,3	51,1	34,6	19,4	35,4	43,0	35,0	46,3	36,2	36,9	24,2	36,0	16,4	52,2	53,2
Інші надходження	1997	3,7	:	2,9	:	9,6	3,2	3,1	2,0	0,01	:	19,2	1,1	:	6,7	0,8
	2005	2,3	3,2	2,0	0,1	11,1	2,2	3,8	1,6	0,7	7,3	12,2	1,5	16,7	2,2	1,6
	2008	2,4	1,5	1,8	0,1	11,5	1,2	3,0	1,6	0,2	3,0	12,3	1,6	22,1	2,9	8,7
	2009	2,6	1,8	1,9	0,3	9,2	1,0	2,3	1,6	0,9	13,2	9,8	1,8	20,9	2,1	7,1
	2010	2,4	1,8	1,8	0,2	11,3	1,1	2,1	1,6	2,2	12,2	7,8	1,8	20,5	2,0	7,5
	2012	3,1	1,8	1,8	0,1	12,5	1,0	3,2	1,6	0,1	2,7	8,5	1,6	19,6	2,1	6,7

Примітка: даних немає
Джерело: складено за [22]

Зросли ставки податку на землю. У 2013 р. у Франції введено податок на багатство за ставками 0,5–1,5 %, якщо вартість активів фізичних осіб перевищує 800 тис. євро [11, с. 25]. У Німеччині введено додаткову податкову ставку 45 % для надвисоких доходів, підвищено неоподаткований мінімум, збільшено податкову знижку на дітей.

З метою соціального вирівнювання активно проводиться оподаткування споживання через систему непрямих податків (підвищення ПДВ, акцизів тощо). Основне навантаження прибутковим податком перекладається на громадян із високими доходами. У 2014 р. підвищено ставки ПДВ у Франції з 19,6 до 20 %; на Кіпрі – з 18 до 19 % [14, с. 47]. Переглядаються податкові механізми заохочення підприємництва [13, с. 85]. Поступово запроваджуються ринкові механізми в організацію охорони здоров'я, освіти. Збільшується кількість робочих днів. Це посилює протистояння і соціальну напругу в суспільстві.

Як слушно зазначає Л.Б. Баранник, усі проблеми, що виникають у соціальній сфері, можна виокремити у дві групи: пов'язані з внутрішнім розвитком країн та посиленням глобалізації [1, с. 134]. У більшості країн реформування соціального оподаткування і системи соціального забезпечення здійснюється за дотримання таких вихідних принципів:

- забезпечення стабільності соціальних пільг і збереження існуючих критеріїв відбору її отримувачів;
- встановлення більшої відповідності соціальних гарантій фактичним потребам;
- заохочення ліберальних підходів у наданні соціальної підтримки і розвиток самозахисту;
- перерозподіл відповідальності між державою, роботодавцями і працівниками;
- стимулювання підвищення особистої відповідальності за рівень свого добробуту та обмеження в цьому ролі держави;
- посилення жорсткості умов надання соціальної допомоги з метою спонукання безробітних до активного пошуку роботи;
- зменшення пільг для пенсіонерів із високими доходами, поступове підняття віку для отримання пенсійних пільг;
- пошук нових джерел фінансування;
- зростання ставок відрахувань на соціальне забезпечення для всіх секторів економіки;
- підвищення неоподаткованого мінімуму, зменшення ставок нижнього діапазону прогресивної шкали оподаткування або/та збільшення граничних сум доходу, який оподатковується за певною ставкою;
- розширення сфери застосування соціальних пільг для стимулювання внутрішнього споживчого попиту;
- збільшення інвестування зібраних коштів у фондовий ринок для розвитку економіки.

У багатьох країнах стимулюється діяльність добродійних фондів, підвищується їх роль і відповідальність за вирішення окремих соціальних проблем. В ЄС діє понад 110 тис. таких організацій, де працює майже 1 млн. чол. Щорічно фонди витрачають на свої програми понад 100 млрд євро. У Франції за 2001–2010 рр. добродійний сектор зріс на 60 % [4].

Шляхами вирішення проблем обирається або підвищення податків (за прогресивної шкали оподаткування це означає скорочення статків багатих), або скорочення державних витрат (що забезпечує економію на соціальних видатках держави і зумовлює погіршення становища бідних). Це викликає масові протести населення. Реальні можливості використання таких заходів у широких масштабах є обмеженими. В умовах прискорення глобалізації прагнення представників національного капіталу, транснаціональних корпорацій зменшити витрати і забезпечити переваги у жорсткій конкуренції спонукає до скорочення витрат на оплату найманої праці та соціальний захист працівників.

Соціальний демпінг нерідко підтримується державою і стає складовою її соціальної політики, особливо в країнах із низьким рівнем економічного розвитку. Відсутність комплексної системи наднаціональних, глобальних регуляторів (як й ігнорування існуючих інструментів такого регулювання, що носять фрагментарний характер) призводить у багатьох випадках до звуження соціальних потреб, інтересів і порушення прав людей, у т. ч. фундаментальних. У сучасному глобалізованому світі питання безпеки є фактично питаннями соціальної безпеки [5, с. 19].

Адаптація європейських моделей СЗН до процесів глобалізації та наростання кризових явищ відбувається в таких напрямках:

- реформування соціальної політики в напрямку активізації ринкових механізмів і запровадження більш ліберальних методів її проведення;
- поширення страхових засад функціонування соціальної сфери;
- пристосування систем СЗН до посилення мобільності на ринку праці з метою підвищення рівня самозахисту;
- активізації впровадження нових форм підтримання соціальної безпеки працівників (безперервна освіта, участь у володінні капіталом, залучення до процесу управління на корпоративному рівні);
- посилення уваги до соціального партнерства як механізму узгодження суперечливих інтересів і подолання конфліктних ситуацій; забезпечення соціальної відповідальності бізнесу;

- проведення активної соціальної профілактики маргіналізації соціально слабких категорій населення;
- підходу до СЗН не лише як до комплексу виключно витратних заходів, а й як до сфери, в якій формується значна частина інвестиційних ресурсів;
- визнання соціальної політики не як похідної від економічної політики, а як однорівневої з нею;
- забезпечення більш справедливого розподілу податкового тягаря з метою розширення бази фінансування системи соціального захисту;
- збалансування економічної і соціальної політики з метою підвищення конкурентоспроможності та рівня зайнятості;
- поліпшення інформаційного забезпечення умов надання соціальної допомоги, достовірності визначення її отримувачів, підвищення ефективності адміністрування та забезпечення контролю; розширення страхових засад в їх функціонуванні;
- стимулювання поєднання законодавчо закріплених і регламентованих соціальних гарантій держави з заохоченням діяльності добровільних організацій і приватної ініціативи громадян щодо забезпечення їх стійкості за умови настання соціальних ризиків;
- заохочення діяльності органів місцевого самоврядування щодо надання соціальної допомоги нужденним і соціального розвитку території;
- посилення використання системи СЗН як ефективного стимулу соціально-економічного розвитку країни і підвищення якості життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досвід політики європейських країн щодо шляхів збалансування державних фінансів, досягнення компромісу між соціальними потребами громадян і пріоритетами економіки корисний для України з огляду на підписання асоціації з ЄС. Однак загострення економічної та політичної ситуації, військовий конфлікт на українських теренах у перспективі унеможлиблює орієнтацію України на досягнення соціальних стандартів країн ЄС. Разом з тим багато викладених вище підходів до модернізації соціальної політики вже запроваджується в кризових умовах України. З огляду на складність становища в основному їх скеровано на впорядкування соціально-економічних відносин, зменшення видатків із державного бюджету на соціальні потреби. Для глибокого аналізу стрімких соціально-економічних і політичних процесів в Україні, соціальних наслідків 2014 р. потрібна достатня статистична база, якої поки що бракує.

Список використаної літератури:

1. Баранник Л.Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення України: проблеми становлення та перспективи розвитку : монографія / Л.Б. Баранник. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2012. – 496 с.
2. Верховод І. Соціалізація розподілу благ: досвід європейських країн і проблеми України / І.Верховод, О.Леушина // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 3. – С. 43–50.
3. Галашко С.І. Аспекти соціального захисту: вітчизняна проблематика та шляхи її вирішення / С.І. Галашко // Фінансова система України : зб. наук. праць. – Острого : НУ «Острозька академія», 2011. – Вип. 16. – С. 256–262.
4. Гулевська-Черниш А. Європейська добродійність / А.Гулевська-Черниш // Дзеркало тижня. – 2 лютого 2013 р.
5. Дікон Б. Глобальна політика: Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту / Б.Дікон, М.Халс, П.Стабс ; пер. з англ. А.Олійника та ін. – К. : Основи, 1999. – 346 с.
6. Світ стоїть перед проблемою створення 600 млн. нових робочих місць : Доповідь МОП «Глобальні тенденції зайнятості – 2012» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ilo.org.ua/Documents/Forms/DispForm.aspx?ID=40>.
7. Загоруйко Ю. Боргова криза в Європі: Італія готується до жорсткої економії / Ю.Загоруйко // Дзеркало тижня. – 20 серпня 2011 р. – С. 8.
8. Каргалова М.В. Соціальна Європа в ХХІ столітті : монографія / М.В. Каргалова. – Ч. 1: Соціальний стержень Європи. – М. : Весь мир, 2011. – 528 с.
9. Крамаренко Л. Соціальний захист населення в країнах Європейського Союзу (на прикладі категорії «багатодітні сім'ї») / Л.Крамаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/33.pdf.
10. Лібералізм та модернізація : за матеріалами «круглого столу» / Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 4–25.
11. Луніна І.О. Оподаткування багатства: міжнародний досвід та уроки для України / І.О. Луніна // Фінанси України. – 2013. – № 2. – С. 21–31.
12. Макарова О.В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : монографія / О.В. Макарова. – К. : Ліра, 2004. – 328 с.

13. Мельник В. Сучасна податкова політика у країнах ЄС-15 / В.Мельник // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 73–85.
14. Мельник В.М. Податкові реформи в умовах гострого дефіциту фіскальних ресурсів: досвід країн ЄС та українські реалії / В.М. Мельник, Т.В. Кошук // Економіка України. – 2014. - № 6 (631). – С. 37–56.
15. Монусова Г. Социальная политика в европейском общественном мнении: субъективный контракт между обществом и государством / Г.Монусова // Вопросы экономики. –2012. – № 6. – С. 127–152.
16. Снігур О.В. Інституційна трансформація Європейського Союзу під впливом кризи у Єврозоні / О.В. Снігур // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 1 (26). – С. 139–145.
17. Ярошенко Ф.О. Бюджетні дефіцити як інструмент посткризового відновлення світової економіки / Ф.О. Ярошенко // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 3–12.
18. At-risk-of-poverty rate after social transfers by sex [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00184&plugin=1>.
19. At-risk-of-poverty rate before social transfers by sex [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesov250&plugin=1>.
20. Expenditure on pensions [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00103&plugin=1>.
21. Expenditure on social protection [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00098&plugin=1>.
22. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.
23. Social benefits by function [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00106&language=en>.
24. Total expenditure on social protection by type [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tps00101&language=en>.
25. Total expenditure on social protection per head of population [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00099&plugin=1>.

ТОПІШКО Наталія Петрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної теорії, менеджменту та маркетингу Національного університету «Острозька академія».

Наукові інтереси:

- соціальна політика;
  - сучасні економічні теорії;
  - глобалізація;
  - державне регулювання економіки.
- Тел.: (097)477-37-44.
E-mail: natalya.topishko@rumbler.ru.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2015.